

Judyta KUZNIK

ORCID: 0000-0001-6363-9811

Uniwersytet Wrocławski

De Hongaarse kindertreinen interdisciplinair bekeken

In het begin van 2020 verscheen de bundel *De Hongaarse kindertreinen. Een levende brug tussen Hongarije, Nederland en België na de Eerste Wereldoorlog*. Deze bundel was het resultaat van de conferentie “De kindertreinen tussen Hongarije, Nederland en Vlaanderen in de eerste helft van de 20ste eeuw” in 2018 aan de ELTE in Boedapest en kwam tot stand dankzij de internationale onderzoeksgroep “Migratie, cultuur en identiteit”. Hoewel de academici van de ELTE de grondkracht van deze onderzoeksgroep lijken te zijn, hebben zij samengewerkt met onder andere de afdeling neerlandistiek van de Universiteit in Debrecen, de Theologische Universiteit Kampen, KADOC (Documentatie- en Onderzoekscentrum voor Religie, Cultuur en Samenleving aan de KU Leuven), de Taalunie en de ambassades van het Koninkrijk der Nederlanden en België in Hongarije. Naast de Nederlandstalige publicatie is er tegelijkertijd ook een Hongaarse versie uitgegeven.

De bundel is gewijd aan de geschiedenis van de kindertreinen, een fenomeen dat ontstond na de Eerste Wereldoorlog. Hongarije werd zwaar getroffen door de oorlog en het Verdrag van Trianon uit 1920 reduceerde het gebied van dit land sterk. In deze periode van economische moeilijkheden en politieke chaos waren het de Hongaarse kinderen die het meest leden. Daarom ontstonden de kinderacties: na de Eerste (en later ook Tweede) Wereldoorlog kregen bijna 50.000 verzwakte en ondervoede (wees-)kinderen uit Hongarije de kans om tijdelijk te verblijven in Westerse landen, voornamelijk Nederland en België, om te kunnen aansterken. Enkele Hongaarse kinderen zijn in die landen gebleven en begonnen er een nieuw leven, maar dat was eerder uitzondering dan regel.

De conferentie en publicatie waren beide een samenwerking tussen Hongaarse, Nederlandse en Belgische academici. De auteurs hadden als doel een beschrijving van de zogenaamde Nederlandse en Belgische kindertreinen te geven en dankzij de keuze van dit brede thema konden meerdere benaderingen aan bod komen. De bundel begint met een inleiding tot de kinderacties en presenteert het tot nu toe verrichtte onderzoek. Daarna volgen acht hoofdstukken van verschillende auteurs, en een afsluitend woord. Al die afzonderlijke teksten werden niet thematisch geordend, maar omdat ze wel bepaalde overeenkomsten qua onderwerp vertonen, werden ze hier met het oog op bestaande gelijkenissen besproken.

Voordat de lezer zich in de problematiek van de kinderacties kan verdiepen, wordt hij in de eerste twee hoofdstukken in de geschiedenis ervan ingeleid. Maarten Aalders, Gábor Pusztai en Orsolya Réthelyi geven in “Honderd jaar geleden. Internationaal licht op de kindertreinen als verbinding tussen Hongarije, Nederland en België” uitleg over de situatie van Hongarije na de Eerste Wereldoorlog. Het is immers deze situatie die tot het ontstaan van deze acties leidde. Daarbij wijzen de auteurs op de onbekendheid van dit thema en benadrukken ze het belang van een uitgebreid onderzoek. In “Twee vrienden van Hongarije. Henriëtte Kuyper (1870–1933) en Jan Clinge Fled-

derus (1870–1946)” beschrijft Maarten Aalders in detail het leven en werk van de twee personen die achter de eerste Nederlandse acties stonden.

In de hoofdstukken “Kindertreinen naar Nederland (1919–1930)” van Maarten Aalders en “De Belgen en de Hongaarse kinderen. Kinderhulpacties (1923–1927)” van Vera Hajtő ligt de focus op het lot van de eerste kindertreinen. De auteurs concentreren zich op de vragen naar de institutionele achtergrond van de acties en Hajtő brengt de voor de acties essentiële propaganda aan het licht. De eerste kindertreinen brachten tevens problemen met zich mee, waarop beide teksten wijzen, maar, zoals Aalders opmerkt, bestaat er te weinig informatie om er een minutieuze beschrijving van te geven. Hajtő maakt opmerkelijk vaak gebruik van de herinneringen van de kinderen, waardoor de beschrijvingen van hun verblijf in België een persoonlijke tint en meer overtuigingskracht krijgen. Hoewel de kindertreinen tegen het einde van de jaren twintig niet langer bestonden, ontstond er na de Tweede Wereldoorlog een nieuwe behoefte aan. In het hoofdstuk “Tot mislukking gedoemd. Kinderacties na 1945 in Hongarije” richt Gábor Pusztai zich op het verloop van de kinderacties in de ontwikkelingsperiode van het communisme en de worstelingen van communistische partijen met de kerk. Bovendien werd de invloed van dit conflict op de kinderacties beschreven: die kenden steeds meer obstakels, tot ze in 1948 (het jaar van de omwenteling) door de Hongaarse overheid werden gestopt. Evenals Hajtő, geeft Pusztai hier een gedetailleerde beschrijving van de buitenlandse kinderacties, ondersteund door gegevens en herinneringen van enkele kinderen, overgenomen uit interviews en krantenartikelen.

In “Een nieuwe familie. De kindertreinen in de spiegel van de Hongaarse cultuur in de jaren twintig” schrijft Orsolya Réthelyi over de beeldvorming in Hongarije over de Lage Landen in het interbellum. Slechts op basis van publiek toegankelijke Hongaarse “culturele producten” uit de jaren 1920-1925 en met behulp van het concept van de culturele transfer geeft Réthelyi antwoord op de vraag hoe de Hongaren zichzelf, de Nederlanders en de relatie tussen de twee landen zagen en beschreven. Daarbij bemerkt Réthelyi dat er meer van dergelijke “culturele producten” in privécollecties te vinden zijn. In de relatie tussen beide landen speelden ook onderscheidingen verleend aan niet-Hongaren betrokken bij de kinderacties een rol, waarvan Réka Bozzay een beschrijving geeft in “De kinderactie en de verlening van het eredoctoraat in Debrecen in 1925”.

Het valt niet te betwijfelen dat de Hongaarse kindertreinen het leven van hun nazaten hebben beïnvloed. In “Postmemory en cultureel geheugen als bindmiddelen tussen feit en fictie in het werk van Rudi Hermans” gebruikt Judit Gera het voorbeeld van Rudi Hermans, wiens moeder als Hongaars treinkind na de acties, vanwege de financiële moeilijkheden van haar familie, in België bleef. Later stichtte ze er haar gezin. Gera analyseert op basis van het proza van Hermans de thema’s traumaverwerking en ouder-kindrelaties. In zijn werk worden heimwee en het gevoel van vaderlandsloosheid, doorgegeven van ouder op kind, besproken. In de loop van de kinderacties heeft het Hongaars enkele sporen in de Nederlandse woordenschat achtergelaten, wat te zien is in Roland Nagys bijdrage “Het woord bij de daad voegen. Enkele taalkundige aspecten van de Hongaars-Nederlandse betrekkingen in de tijd van de kinderacties”. Hierin onderzoekt hij de woordfrequentie en de functie van twee voorbeeldwoorden in krantteksten, namelijk de oude, uit het Middelnederlands afkomstige vorm “Hongarijen” en de in de 19de eeuw aan populariteit winnende vorm “Magyaar” (in vergelijking met het neutrale “Hongarije”), hoewel men hier moet opmerken dat er meer van dergelijke woorden bestaan.

In het hoofdstuk “Gedeeld verleden, gedeeld erfgoed. De Belgisch-Hongaarse kinderacties” wordt de bundel afgesloten met enkele gedachten van Roeland Hermans over een gedeeld verleden tussen België en Hongarije en het lot van de historische bronnen die op basis van de wederzijdse contacten tot stand zijn gekomen. Daarbij wordt het concept van cultureel erfgoed gebruikt, dat de auteur met een beter begrip van de geschiedenis, maar ook met interculturele dialoog verbindt, waardoor hij nieuwe mogelijkheden voor onderzoek aanduidt.

De auteurs benaderen hun onderwerpen en het doel van een beschrijving van de kindertreinen op sterk uiteenlopende wijze. Enerzijds kunnen ze in hun samenwerking slechts met moeite alle aspecten onderzoeken vanwege het gebrek aan toegankelijke informatie (Aalders) of aan afbakening van de onderzoeksprojecten (Réthelyi, Nagy). Daardoor levert het boek een ongelijkmatig beeld van de kinderacties op. Bovendien is het taalkundige hoofdstuk van het boek niet vrij van tikfouten, die de leesbaarheid ervan verlagen. Anderzijds bewijzen de auteurs het belang van internationale samenwerking en van een interdisciplinaire benadering van de vrij onbekende problematiek van de kindertreinen. Het boek is de eerste Nederlandstalige publicatie over de kwestie van de Hongaarse kindertransporten en stelt dit thema open voor een bredere discussie. Enkele auteurs hebben er in hun teksten op gewezen dat er nog meer te onderzoeken valt, daarnaast wordt er in 2020 een vervolgconferentie rondom de kindertreinen georganiseerd. Het is dus te hopen dat er ook een vervolg op deze interessante bundel komt.

Maarten Aalders, Gábor Pusztai en Orsolya Réthelyi, *De Hongaarse kindertreinen. Een levende brug tussen Hongarije, Nederland en België na de Eerste Wereldoorlog*, Hilversum: Uitgeverij Verloren, 2020, ISBN 978-90-87048-47-1, 214 pp.